

Муниципалдыг школа назыны четпээн уругларнын албан чери «Челээш» уруглар сады
Тыва Республиканын Пий-Хем кожууннун Суш сумузу

Садик эргелекчизинин
Протокол № 1
дугаар дужаалы-биле
«31» август 2020ч
чөпшээрээн.
бадылаан Салчак
Салчак В.В.

«Торээн Тывам»

школа назыны четпээн уруглар ооредир албан черлеринге торээн (тыва) чугаа сайзырадырынын
бичии болуктернин (2-3 харлыгларнын), (3-4 харлыгларнын) программы

Суш, 2020ч

Допчузу

I	ПРОГРАММАНЫН СОРУЛГАЛЫГ КЕЗЭЭ
1.1	Тайылбыр бижик
1.2	Программанын сорулгазы болгаш ону боттандыларынын ажилдары
1.3	Программаның принциптери болгаш кижизидилге ажил- чорудулгазының угланыынкыннары
1.4	Школа назыны четпээн уругларнын назы – хары аайы – биле бот – тускайлан сайзыралынын шингээдип алыр ужурлуг туннелдери.
II	ПРОГРАММАНЫН УЖУР – УТКАЛЫГ КЕЗЭЭ
2.1	Школа назыны четпээн уругларны чугаа сайзырадылгазы
2.2	Программаның өөредиглиг адырлары болгаш уругларның чугаазын сайзырадыр өөредилгенин адырларының интегративтиг харылзаалының онзагайы.
2.3	Программада уруглар өөредилгезиниң адырлары болгаш тыва чугаа сайзырадыр угланыышкыннар
2.4	Бичии болүктүң уругларының даңзызы
2.5	Чижек тематиктиг планашкын
2.6	Сетка- расписание ортумак бөлүктүң (2-3 харлыглар) Сетка- расписание ортумак бөлүктүң (3-4 харлыглар)
2.7	ШНЧУӨАЧ – болгаш өг- буле
III	ПРОГРАММАНЫН ОРГАНИЗАСТЫГ КЕЗЭЭ
3.1	Программанын күүселдезин чорударынга сумелеп турар өөредилге – методиктиг хандырылга
3.2	Программанын күүседириге эргежок чугула материал- техниктиг хандырылга

Программанын сорулгалыг кезээ

1.1 Тайылбыр бижик

ШНЧУӨАЧ-де уругларнын тыва чугаазын сайзырадыр ооредилге программазы ада- иениц чагыын, негелделерин хандыраар сорулгалыг болгаш дараазында өй- чижек доктаал – саавырларга дүүштүр тургустуннар:

1. Конвенция о правах ребенка (от 20.11.1989)
2. Конституция Российской Федерации ст.43, 72
3. Закон об образовании
4. Закон Российской Федерации «О языках народов Российской Федерации» от 29.12.2012г., №273-ФЗ
5. Федеральный государственный образовательный стандарт дошкольного образования. ФГОС ДО. Приказ Министерства образования и науки РФ от 17 октября 2013. N1155 «Об утверждении федерального государственного образовательного стандарта дошкольного образования»
6. Указ Президента РФ от 1 июля 2012г. №761 «О Национальной стратегии действий в интересах детей на 2012-2017 годы»
7. Закон Российской Федерации «О внесении изменений в статьи 11 и 14 Федерального Закона «Об образовании в Российской Федерации», от 03.2018г, №317-ФЗ.
8. СанПиН 2.4.1.3049-13

9. Примерная основная образовательная программа дошкольного образования. Одобрено решением решением Федерального учебно- методического объединения по общему образованию (протокол от 20 мая 2015г. №2/15)

10. ОТ РОДЕНИЯ ДО ШКОЛЫ: *Примерная общеобразовательная программа дошкольного образования /Под. Ред. Н.Е. Веракса, Т.С.Комарова, М.А.Васильевой 3-е изд., испр. И доп. – М.:МОЗАЙКА – СИНТЕЗ, 2014. 368с.*

11. Төрээн Тывам. Школа назыны четпээн уруглар өөредир албан черлеринге төрээн (тыва) чугаа сайзырадырынын чижек программазы Ооржак Л.Х. болгаш оскелер-даа /Кызыл: Национал школа хөгжүдөр институт, 2019. – 133 а.

12. Устав МБДОУ

1.2 Программанын сорулгазы болгаш ону боттандыларының ажилдары

Школа назыны четпээн уруглар өөредир албан черлеринге бичи чаштарның төрээн (тыва) дылын сайзырадыр, аас чугаазының сөс курлавырын байыдар сорулгалыг «Төрээн Тывам» деп чижек программа школа назыны четпээн уруглар өөредир албан черлеринге (дараазында –ШНЧУӨАЧ) хамаарышкан өөредилгенин федералдыг күрүне стандартынга (дараазында – ӨФКС) даянып кылдырган.

Программаның ужур- уткалыг үндезини кылдыр Тыва Республиканың чонунуң культуразын, ажил-амыдыралын, бойдус чурумалын, хүрээлелин чугулага алган. Школа назын четпээн уругларга төрээн (тыва) дылынга чажындан эгелеп шын чугаалап өөредери, харылзаалыг чугаазын сайзырадыры база төрээн дылынга хумагалыг чорукту кижизидери ада- иениң-даа, кижизидикчи башкыларның-даа мурнунда эргежок айтырыг бооп турар.

Программанын кол **сорулгазы**: тыва чоннуң уруглар кижизидилгезиниң дуржулгазынга даянып, школа назыны четпээн уругларның назы-харынга дүүштүр төрээн тыва чугаазын сайзырадыр ажил-чорудулганы школа назыны четпээн уруглар өөредир албан черлеринге боотандыларынга таарымчалыг байдалдарны тургузары.

Сорулганы боттандыларынын ажил – чорудулгазы:

1. ШНЧУӨАЧ-ге уругларның төрээн дылын өөрениринге сонургалын оттурар байдалдарны тургузар.
2. Төрээн (тыва) дылынга ынак, аңаа хумагалаг, сонургак кижини хевирлээр.
3. Уругларның угаан – медресели сайзыраңгай, тыва сөс курлавыры байлак, аас чугаазы чедингир болурунче угланган ажилды чорудар.

4. Уругларнын ун культуразын кижизидер; сөс курлавырын байыдар, чугаазының грамматиктиг тургузуун хевирлээр, харызалгалыг чугаазын сайзырадыр.
5. Тыва чоннуң бичи уруглар кижизидер арга-дуржулгазын үндезинге ап, угаан- медресел, кУш-ажыл, мага-бот, сагыш –сеткил талазы-биле сайзыраңгай болурунга, чараш аажы-чаңга, шынчы чорукка уругларны кижизитпишаан, төрөөн чериниң бойдус чурумалын, туружунуң онзагайын аас чогаалының хевирлеринге база чаштарга бижиттинген номнарга даянып, назы-хар барымдаалап таныштырар, шингээттирер арга-методтарны тыва чугаа сайзырадыр ажыл-чорудулгага киириштирери.

1.3 Программаның принциптери болгаш кижизидилге ажыл- чорудулгазының угланыышныннары.

1. Уругларның чаш болгаш бичи үелериниң психологтуг сайзыралының онзагайын деткиириниң принциви.
2. Дес-дараалашкааның принциви (сорулга, ону боттандыраарының ажыл-чорудулгузы уругларның сайзыралы, назы-харын барымдаалап, бөдүүнүнден нарынынче шилчири).
3. Уругну хөй-ниити амыдыралыңга белеткээриниң принциви.
4. Тыва улусчу педагогиканың шылгараңгай дуржулгазын ажыглаарының принциви.
5. Уругларны бүгү талазы - биле сайзырадып өөредириниң принциви.
6. Уругларның тыва чугаазын сайзырадырының системниг чорударының принциви.
7. Интеграция, чаңчылчаан, нити бөлүктээн тематиктиг планаашкыңга даянып чорудар принцип.
8. Уруглар болгаш ада-иелерниң идекпейин бедидер кады ажылдажылга принциви.
9. Россия чоннарының культураларын таныштыраарының, эп-сеткил катыштыраарының принциви.

1.4 Школа назын четпээн уругларнын назы – хар аайы – биле бот – тускайлаң сайзыралының шингээдип алыр ужурлуг түннелдери

(2-3 харлыгларнын билип алыр ужурлуг түннелдери)

- Дыл домаанын сос курлавыры мун чедир сос-биле идепкейжээн турар ужурлуг;
- Айтырыг азы кыйгырыг уткалыг домактарны ажыглап билир ужурлуг;
- Оору, ада-иези болгаш башкылары-биле хостуг чугаалажып, бодалын илередип билир ужурлуг;
- «Бо чул?», «Бо кымыл?», «Кайы?», «Кандыг?» дээн чижектиг, оон-даа оске айтырыгларга харыыны берип база боду салып, состун утказын билип турары;
- Чоок кижилерин таныыр, оларнын ниити болгаш хуу аттарын билип, чугаазынга ажыглаары;
- Тыва дылда бижиттинген кыска шулуктерни аянныг номчуурун кызыдар, мактаныын, деткээнин билип турары;
- Кижизидикчи башкызынын, улуг кижилернин аажы-чанын дозеп, оттунерин угаап билип турары;
- Чуруктардан чувелер аттарын, оларнын он-чузунун, хемчээлин шын адап турары;
- Кижизидикчи башкыларнын даалгазы ёзугаар чуруктарда чувелерни болуктеп, хемчээл азы онун барымдаалап чыскаап турары;
- Кижинин азы дириг амытаннарнын мага-бодунун кезектерин тодарадып адап шыдаары;
- Биче хемчээлдиг когудуглерни чугаалап, ырыларны ырлап кууседири;

- Чуруктарга дууштур 3-4 состуг домакты тургузуп (кадынынын байдалынга дууштур улуг улустун дузазы-биле) шыдаары;
- Бот-башкарнып, арыг-силиг болурунун бодуун чанчылдарын билири;
- Оюн уезинде ажыл кууседиринин эге онаалгаларын кууседирин билип турары (ойнаар кызын чемгерер, столду аштаар...);
- Медереп билиринин, угаап миннишкин база шингээдиринин бодуун аргаларын таарыштыр ажыглап билири;
- Чувелернин хевир-дурзузун шыйып, тудуп, кижизидикчи башкызынга коргузуп, 2-3 домакка тайылбырлап турары.

(3-4 харлыгларнын билип алыр ужурлуг туннелдери)

- Сос курлавырынга мун чедир состу идепкейжиткен турар ужурлуг;
- Айтырыг азы кыйгырыг уткалыг домактарны билир ужурлуг;
- Улуг кижинин салган айтырыынга шын харыыны бээр ужурлуг;
- Эш-оору-биле харылзажып билир ужурлуг;
- Шыылааш болгаш сонорлуг уннерден оске шупту ажык, ажык эвес уннерни адап билир ужурлуг;
- Кижилернин мергежилдеринге хамаарышкан состернин утказын билип турары;
- Хундулел ёзузунун состерин билир, аас чугаазынга ургулчу ажыглап турар;
- «Угбай», «акый», «четтирдим», «болур бе», дээн чергелиг состерни ажыглап турары;

- Тыва улустун чанчылчаан ажыл-ижинге хамаарышкын кылдыныгларны оюннар уезинде, диалог, хой улус аразынга чугаа хевиринге кууседип турары;
- Ог-иштинин дериг-херекселин шын адап билири;
- Бойдустун чамдык болуушкуннарын билири, болуушкуннарнын оскерилгелерин эскерип турары;
- Азырал болгаш черлик дириг амытаннарны чуруктардан ылгап турар, аттарын билири;
- Сюжеттиг рольдарны кууседип тура, янзы-буру кылдыныгларга хамаарышкан состерни билип, чугаазынга ажыглап турар;
- Ойнаарактарын диригжидип, амыдыралчы дуржулганын эге билиглерин билип турар;
- Чуруктуг номнарны боду коор, утказын канчаар билип турарын чугаалап шыдаары;
- Кижизидикчи башкынын азы улуг улустун айбызын, дилээн кууседип билири;
- Долгандыр турар чувелерге хаммарыштыр сонuurгалдыг, оларнын аттарын адап, 3-4 домакты тургузуп турары;
- Кижизидикчи башкыларнын айтып бергени-биле даалгаларны кууседип, айтырыгларга харыылап турары;
- Шээжилээн чогаалдарын аянныг кууседип билир.

II ПРОГРАММАНЫН УЖУР – УТКАЛЫГ КЕЗЭЭ

2.1 Школа назыны четпээн уругларның чугаа сайзырадылгазы

(2-3 харлыг уругларның чугаа сайзырадылгазы)

Ун культуразынга кижизидери:

Ажык уннерни (кыска, узун база ок-биле адаар) дыннап база шын ададып ооредир. Адалгазы берге эвес ажык эвес уннерни ададыр. Сыылааш, шыылааш база сонорлуг уннерни дыннап база ададып ооредир. Кыска, узун база ок-биле адаар уннерни улуг кижинин соондан оттундур ададыр. Чугаанын ун аянын билдинер сорулга-биле: Чор! Бар! Бээр кел! Кым! Кым келди? Дээн кижектиг домактарны ажыглап ооредир.

Уругларны ойнаарактарнын канчаар дагжаарын ылгап дыннаарынга ооредир.

Эриннернин болгаш дылдын шимченгир болурунга янзы-буру оюннарны организаастаар (амданнаныры, ажырганыры, шарик урери дээш оон-даа оске) база ол ышкаш салаалар-биле оюннарны ажыглаары.

Харылзаалыг чугаа уезинде арын-баш, хол-бут шимчээшкиннерин денге ажыглап ооредир.

Сос курлавырын байыдары

Улуг кижинин (ада-иезинин, башкызынын) дилээн, айбызын шын билип куседиринге ооредир. Чижээлээрге: кок, кызыл, улуг, бичии бомбукту октавыт; адыг, ыт, дилги ышкаш кылаштавыт; дуу, бо аякты эккеп бээри дээш оон-даа оске.

Уругларны чугаанын утказын шын билиринге ооредир.

Дараазында болук состер-биле уругларнын чугаазын байыдар:

- ог-буленин, торел-болук кижилернин аттары;

- аьш-чем, аяк-сава аттары;
- идик-хеп аймаанын аттары;
- мал-маган толунун аттары;
- ногаа-чимис аймаанын аттары;
- кылдыныглар илередир сосстер;
- чувелернин ылгавыр демдээн коргускен демдек аттары;
- эн-не нептеренгей наречиелер дээш оон-даа оске.

Чугаанын грамматиктиг тургузуун хевирлээри

Кым? Чуу? Кымнар? Чулер? Кайда? Каш? деп айтырыгларга харыыны берип шыдаар кылдыр ооредир.

Чувелерни, оларнын он-чузунун, хемчээлин, кылдыныын илередир сосстерни быжыглаар болгаш оларны чангыстын болгаш хойнун санынга ажыглап ооредир. Ийи, уш, дорт сосстен тургустунган улуг эвес хемчээлдиг сос каттыжыышкыннары, домактар тургузарынга ооредир.

Харылзаалыг чугаа сайзырадылгазы

Диалог чугаага ооредир. Тога, аянныг дынзыг чугаалаарын деткиир.

Уругларны ада-иезинин, акы-дунмазынын, оорунун база ойнаарактарынын дугайында кыска чугаадан тургустуруп ооредир.

Ниитилел амыдыралындан азы чурукка корген чуулунге харылзаалыг чугааны тургустурар.

Оюннарны, тоолдарны шиижидип ойнадыр.

(3-4 харлыг уруглар)

Ун культуразынга кижизидери

Уругларнын чугаазынын сайзыралы улуг улустан дорт хамааржыр. Ада-иези, башкылары состерни билдингир, тода адап, домактарга шын ажыглаар болза, уругларнын ун культуразы шын сайзыраар, ынчангаш ада-иезинин болгаш башкыларнын мурнунда дараазында кол сорулгалар салдынып турар:

- уннерни эки ылгап, шын ададып ооредирин уламчылаар;
- уругнун девидеп, дурген азы чассыдыр чугааланырын болдурбазы-биле негелделерни чангыс аайжыдар;
- чуве чугаалаарда далаш чок, состерни тода адап тургаш, аянныг чугаалап ооредирин уламчылаар.

Чугаанын ун культура кижизидер ажилдын кол кезектери:

1. Уругларны янзы-буру дааштарны: кайда, кайы талазындан кандыг-бир чувенин канчаар дагжаарын, дириг амытаннарнын алгыраарын ылгап дыннаарынга ооредир.

2. Ун адаар аппараты сайзырадыры-биле, эриннернин болгаш дылдын шимченгир болурунга янзы-буру оюннары, мергежилгелерни ажыглаар.

3. Уругларга адаары берге сыылааш С, З, Ц, шыылааш Ш, Ж, Ч база сонорлуг Л, Р деп уннерни дыннаарынга база тода адаарынга оюннарны, мергежилгелерни ажыглаар.

4. Улегерлеттинген состерге таваржыр Ф, Ц, Щ деп уннерни шын ададып ооредиринге, оларны быжыглаарынга база оске уннерден ылгаарынга оюннарны болгаш мергежилгелерни ажыглаар.

5. Салаалар-биле оюннарны ойнадыр, ооредир.

Сос курлавырын байыдары

Уругларнын сос курлавырын байыдарынга ажилдын кол угланышкыннары:

- уругларнын чгаазынга ургулчу ажыглаттынар сосстерни идепкейжидер;
- чувелерни, оларнын кылдыныгларын база ылгавыр демдектерин илередир сосстерни адап, ангылап билир кылдыр ооредир;
- чоок болгаш удурланышкак уткалыг сосстерни шын щилип, чоптуг ажыглаарынга ооредир;
- ог-буленин, торел болуктун кежигуннеринин аттарын, малдарнын база оларнын толдеринин аттарын, аш-чем, идик-хеп аймаанга хамаарышкан оон-даа оске сосстерни чугаазынга ажыглап билиринге уругларны чанчыктырар.

Чугаанын грамматиктиг тургузун хевирлээри

1.Чувелерни илередир база оларнын он-чузунун, хемчээлин, хевирин, кылдыныын коргускен сосстерни быжыглаары.

2.Чуве аттарынын ангы-ангы хевирленри, арыннын ат оруннарын, кылыг сосстерин чангыстын болгаш хойнун санынга ажыглап ооредири.

Харылзаалын чугаа сайзырадылгазы

- 1.Диалг чугаа. Чугаанын байдалынга таарыштыр сосстерни шилип ажыглаары.
- 2.Харылзажылга культуразы: тода, аянныг, дынзыг чугаалап ооредири.
- 3.Ог-булезинин, эш-оорунун, ойнаарактарынын дугайында кыска чугаа тургузарынга ооредир, сюжеттиг чруктар-биле ажилдаары.
- 4.Корген, билген, дыннаан чулунге кыска хемчээлдиг тоожуушкун хевиринин созуглелин тургузары.

5. Уругларнын идепкейлиг болгаш сонuurгаачал чоруун сайзырадыры-биле шиижиткен оюннарны ажыглаары.

Улустун аас чогаалы болгаш чечн чогаан-биле таныштырары.

1. Тыва улустун тоолдары болгаш тывызыктары-биле уругларны таныштырар.
2. Кыска хемчээлдиг чечен чугаалар болгаш шулуктер-биле уругларны таныштырар.
3. Чечен чогаалга уругларнын сонuurгалын оттурар болгаш улуг эвес хемчээлдиг созуглелдерни дыннап билиринге ооредир.
4. Чогаалдын кол утказынга хамаарышкан кыска айтырыгларга уругларны харыыладып ооредир.
5. Чогаалдын маадырларынын кылдыныгларынга хамаарыштыр чугааны чорудар.
6. Тоолдар болгаш шулуктерни аянныг, тода чугаалаар.
7. Улуг эвес созуглелдернин утказын дес-дараалашкак кылдыр дамчыдар болгаш шиижидип коргузер.

2.2 Программаның өөредиглиг адырлары болгаш уругларның чугаазын сайзырадыр өөредилгенин адырларының интегративтиг харылзаалының онзагайы.

Образовательные области	Өөредилгениң адырлары	Тыва чугаа сайзырадырының угланыышкыннары
Познавательное развитие	Билигни шиңгээдирин сайзырадыр	«Күзээнин чеддер, Сураанын тывар»
Речевое развитие	Чугаа сайзырадыр	«Чечек черде, чечен менде»
Социально-коммуникативное развитие	Ниитилелге харылзажырын сайзырадыры (Хөй- нити болгаш кижилер аразынга чурум сагыырының номаларын болгаш дурумнерин сагып өөренирин кижизидип сайзырадыры	«Ада сөзүн ажырып болбас, Ие созүн ижип болбас»
Художественно-эстетическое развитие	Уран чүүл, эстетиктиг сайзырал (уран чүүлдүң хевирлеринге даянып, иштики сагыш-сеткил байлакшыдары)	«Сагышты ыры –биле ажыдар, Чаяанны ажыл-биле ажыдар»
Физическое развитие	Куш-дамыр сайзырадыры	«Турза-узун, Тутса – мөгө»

2.3 Програмада уруглар өөредилгезинин адырлары болгаш тыва чугаа сайзырадыр угланыышкыннар.

2.3.1. Билигни шингээдирин сайзырадыры

«Күзээнин чедер, чураанын тывар»

Сорулгазы: уругларның өөренип турар темазынга дүүштүр нити медээден херек чүүлдү тып, ылгап, шинчилеп тыварын сайзырадыр, чоннуң аас чогаалынга, амыдылалының дуржулгазынга даянып, тыва чугаага өөредир, чаа билигни дыңнап, өтүнүп, боданып шингээдиринин аргаларын таныштырып кижизидер.

Аажы-чаң, мөзү-бүдүш тодарадырынга, болуушкуннарның болуп турар чылдагааннарының тыва чоннуң дыл-домаа, тывызыктар кайгамчык улуг салдарлыг. Угаан-медерел сайзырадырынга, чувени сактып алырынга, саны өөрениринге тыва оюннар кончуг дээштиг. («Бир деп чул?», «Чадыр өг»...)

Тыва тоолдарны дыңнап тура, уруглар черниң кыры, октаргай делгем, оран-чурт, оларның девискээри, тургузуу дугайында билиглерни ап, сактып алыр.

Кадыкка, амы-тынга онза айыылдыг чувелерни ылгап билиринге өөренип турар. Оюн «Артык херекселдер» (уруглар нити чувелерден айыылдыг эт – херекселдерни ылгаар).

Бичии болук (2-3 харлыглар)

«Мээн ог-булем»

Дыннаан тоолунда, корген чуруунда дириг амытаннар аттарын сактып адаар.

Ог-буле кежигуннерин адап ооренир: «Боа авам», «Бо ачам»... торел аймак чуруундан авазын, ачазын, угбазын, акызын, кырган-авазын, кырган-ачазын тывар, адаар.

Сюжеттиг чурукта кымнын чуну канчап турарын тодарадып адаар.

Чуруктарда дириг амытаннар, кижилер, эт-херекселдернин аттарын адаар.

Дыннаан тоолундан, корген чуруктарындан чувелернин хемчээлинин дугайында сос каттыжышкыннарын адаар: «Улуг ог», «Бичии анай», «Калбак тавак»...

Чувелерни он-чузунунун аайы-биле тодарадып илереткеш, ангылай салыр. Авазынга, ачазынга, акызынга... хамаарылгалыг чувелерни таарыштыр салыр.

Бердинген чуруктан дириг амытаннарнын кылдыныын тодарадып адаар (аът дурген, инек оожум...).

Бичии болук (3-4 харлыглар)

«Торелдерим ажыл-ижи»

Башкынын адааны состерден эвилен-ээлдек состерни тывар, шын адаар, сос каттыжышкыны тургузар.

Сос-биле оюн. Чаа шингээдип турар состерин чгаага ажыглап, оюннарга хереглээри («Ужар-ушпас»), «Малдын эдери», «Мээн даайым «...»).

Уелерге хамаарышкан состерни адаары (дун – карангы, соок, коргунчг, шимээн чок..., чай – изиг...), оларнын-биле домак тургузары.

Тыва тоолдарда кижилер, дириг-амытаннар аттарын тып адаары.

Торелдер аттарын илередир состер аразындан эр, кыс кижиге хамаарышкан аттарны тывары.

Сюжеттиг чурукту коргеш, бир болукке хамаарышкан чуве аттарын чангыс черге чыыры. Оларнын аттарын шын адап, сос каттыжышкыны, домак тургузары.

Номнарнын чуруктарынга даянып алгаш, харылзаалыг чугаа кылыры.

Бодуну ног-булезинин болгаш оске торелдеринин фамилиязын, адын адаары.

2.3.2. Чугаа сайзырадылгазы

«Чечек черде, чечен менде»

Сорулгазы: назын-харынга дүүштүр уругларның тодаргай эртемни өөрениринге чугула сөс курлавыры-биле уругларны чепсеглээр, оюн болгаш кичээлдерниң өске-даа хевирлериниң үезинде чугаазы сайзыраңгай уругну кижизидер, даалгаларга дүүштүр угаап – боданыр аргазын сайзырадыр.

Аас-дылы чечен-мерген кижилер чон аразынга бодун алдынып шыдаар, амыдыралдың бергелеринге торулбайын баар дээрзин тыва улусуң тоолдарында («Үш чүүл эртемниг оол», «Уран-ойду», «Чыраа-Кулун»...) илереткенин билиндирер.

Дилегни, бодункң бодалын, дыңнаан азы дыңнадыр дээн медээзин уругларга тода чугааладып өөредирин назы- харының онзагайын барымдаалап, ылаңгыя уругнуң чугаазының шын хевирлетинген үезинде чорудары чугула. Уруглар кандыг-даа чугаа кылырда, баш удур боданыры херек дээрзин шингээдир. Уругну чугаазынга кичээнгейлиг болурун чажындан белеткээр.

Бичии болук (2-3 харлыглар)

«Мээн ог-булем»

Оттунуп азы чуруктан коруп тургаш, мал-маганнын эдерин коргузер.

«Сайзанак» деп оюнну эштери, башкылары-биле ойнап тургаш, огде дериг-херекселдерни бодунун хире-шаа-биле сактып, шын адаар:

-аяк-сава аймаа (паш, омааш, хымыш...);

-орун-дожек (чоорган, орун, сыртык...);

-эт-херексел (аптар, сууг, кыскаш...);

Арыг-силиг сагыырынга хамаарышкан бодуун состерни ооренир (саван, аржыыл, дыргак...).

«Ачам – чолаачы», «Авам –эмчи», «Акым – чурукчу», «Угбам – даараныкчы» дээн хевирлиг рольдап ойнаар оюннар, сюжеттиг чуруктарга даянып, уруглар чаа сосстер-биле таныжар.

Чуруктан кижинин мага-бодунун тургузуунун адын адап ооренир.

Чуруктан тыва кижинин кедер идик-хевин улуг улусту эдерти адаар.

Оюннар дузазы-биле тыва сосстерни адаарын ооренир, сос каттыжышкыннарын тургузар, кыска домактарны сюжеттиг чуруктарга душтур тургузар.

Бичии болук (3-4 харлыглар)

«Торелдерим ажыл ижи»

Мал-маганнын эдерин дыннаан шулуктеринге, чечен чугааларынга дууштур оттунуп азы чуруктан коруп, эдерин коргузер.

«Сайзанак» деп оюнну ойнап тургаш, огде дериг-херекселдерни шын адаарын катаптаар, чоок кижилеринин кылып турар ажыл-ижинге хамаарыштыр сос каттыжышкыннары, кыска домактар, харылзаалыг чгаа тургузар.

Арыг-силиг болурунга хамаарышкан сосстерни ооренип, катаптаар.

Сюжеттиг чуруктар, оюннар, чечен чогаалдар-биле таныжып, тыва кижинин ажыл-ижинге хамаарышкан сосстерни чугаазынга ажыглап ооренир.

Чуруктарда кижинин мага-бодунун кезектеринин адын шын адап ооренир.

Музейлерже барып азы таныжылга кичээлдерге тыва идик-хепке хамаарышкан чаа билиглер-биле таныжар, сосстерни адап ооренир, улуг улусту эдерти адаар.

Эр, кыс кижилерге хамарышкан дериг-херекселдерни, каасталгаларны адап ооренир.

Сюжеттиг чурукка кыска чугаа тургузуп ооренир.

Уннерни шын адаарынче угланган оюннар: «Шын ада», «Дыннап оорениили», Улегер домактарны адап, сактып ооренир (болуктеп ооренир).

Чурукка дууштур ооренген чаа состерин ажыглап тургаш, бодуун домактар тургузар.

Мурнунга каап каан херекселдерни болуктей салып ооренир (аяк-сава, мал-маган, доргул-торелдер...).

Чоок кижилеринин ажил-ижин таныштырар беседаларга киржир.

«Кырган-авам инек саап ор» деп темага чугаа тургузуп ойнаар. Сос курлавырын байыдар (инек, хой, саар, хумун, сандай, «саар-саар»...).

2.3.3. Ниитилелге харылзажырын сайзырадыры

«Ада сөзүн ажырып болбас, ие сөзүн ижин болбас»

Сорулгазы: хөй-ниити черлеринге бодун алдынып билир база кандыг-даа байдал тургустунуп келгенде, кижилер – биле таарыштыр чугаалажырынга чаңчыктырары, чараш мөзү-бүдүшке уругну кижизидери, бот хуузунун сайзыралынче кичээнгейин угландырып билерин сайзырадыры, тыва дылдың сөс курлавырларын уругларга өөредери.

2-3 харлыг уругларнын чугаазынын сйзыралы ангы-ангы болур, ол чуул уругнун ог-булезинге тускай сайзыралындан хамааржыр. Чамдык уругларнын чгаазы шала чедингир эвес бооп болур, сос курлавыры эвээш, а чамдык уруглар состерни шын адап турар, домактарны тургузарын углап турар болур.

Уругнун бо назынынын уезинде чугаа сайзыралынче улуг кичээнгейни ада-ие, башкы салыры чугула, бо назын – уруглары сос курлавырын чыып, сактып ап, идепкейлиг курлавырлаар, ажыглап ооренир уези. Уруглар уннерни оттунуп, состерни дыннап, чугаага ажыглап ооренип аар харык-шинектиг.

Уругнун дыннап ооренир кичээнгейин, уннерни, состу адап тура, шын тынарынга ооредир оюн – мергежилгелерни ажыглаар.

«Авам, ачам, акым, угбам, дунмам» деп состернин утказын билип, адап, холу – биле айтып, чруктан танып, коргузуп турар. Улуг улусту эдerti кыска домакты катаптап шыдаар. Улуг улустун билдингир кылдыр салган айтырыынга «Ийе», «Чок» деп харыылап азы бажы-биле соганнадып «Ийе», «Чок» деп харыыны берип турар. Медээни берип шыдаар («Авам бо келди», ...), бодунга хамаарыштыр медээ («Суксап тур мен, «Соок тур»...), оске кижилернин чуну кылып турарын дыннадып турары («Ап алды». «Маннап олур»). Ойнап тура, иштинде чугааланып турары («Мону ап ал». Дириг амытаннар оттунуп: «Шу-шу», «Хог-хог» дээш оон-даа оске...).

Харылзажырынын аргаларын ажыглап турар: кый дээр («Бээр кел»), адын адап азы «авай», «акый»; дилээр, чоруп тура, байырлажыр.

Эвилен-ээлдек болурунун эге дуржулгазын билир, улуг улусче «Силер» деп чгаалажыры («Манна олурунар». «Борта олурунар»...). Улус чуве бээрге, ийи холдап алып, «Четтирдим» деп чугаалаар.

Чурттап турар черинин адын ооредип каарга, билип, адап турар («Мээн бажыным»). Оске оглерге келгеш, мендилежир. Улус чуве айтырарга, кортпайн, дидим, ыыткыр кылдыр харыылаар.

2харлыг уруг боду чиигенип алырын медереп билир, авазынга чгаалаар.

Бичии уруглар улуг улусту оттунуксээр, оларнын чгаазын дораан оорени тыртып аар, ынчангаш ада-ие, кижизидикчи башкы ог-буле этикедин сагып ооредир.

2-3 харлыгларнын чугаазы чарт унуп кээринге, чувени сактып алырынга, шын адап оорениринге «Мээн ог-булем» деп темага янзы-буру ужур-уткалыг оюннарны ойнадыр, кыска шулуктерни доктааттырар, салаа-сайгыдынга, мага-бодун дадыктырарынга тыва улустун аас чогаалындан, амыдыралындан ундезилеттинген шимчээшкенин оюннарны ойнадыр. Ойнаарактарын чыскаай салып алгаш: «Бо мээн авам», «Бо ачам», «Бо акым... угбам, даайым, кууйум, чаавм, честем» деп адаттырып, ада-иенин, торелдернин дузазы-биле хой адаттырып, домактар тургустуруп ооредир.

Тускай темалыг оюннарнын дузазы-биле уругларнын тыва чугаазын сайзырадыр арга, мергежилгелерни кылдыртыр.

«Ог», «бажын» деп билиишкиннернин ылгалын тодарады бээр, огнун, бажыннын дериг-херекселдернин аттарын, оннерин адап турар, домактарны тургузуптар харык-шинектиг.

Бичии болук (3-4 харлыглар)

«Торелдерим ажил-ижи».

Эш-оору, улуг кижилер-биле харылзажыр, дилегни кууседип турар (Айтырып корем, оорээнин илерет, дузалажывыт...).

Эвилен-ээлдек болурунун эге дуржулгазын билир, улуг улус-биле «Силер» деп чугаалажыры чанчылчып бар чыдар.

Бодунун адын, фамилиязын, авазынын, ачазынын аттарын хундулел ёзузу-биле адап турар.

Авазын, ачазын, чоок кижилерин таныырындан ангыда, «даайым-кууйум, акым-чаавам, угбам-честем, даай-авай» деп состернин утказын билип турар, харылзаалыг чугаанын бодуун аргаларын билип турар. Чуруктардан акызын, чаавазын болгаш оске-даа торелдерин айтып, адын хундуктел ёзузу-биле адап шыдаар.

«Малчын, чылгычы, кадарчы, саанчы, хойжу...» деп состернин уткаларын билип турар, оюннар уезинде состерни ажыглап, сос курлавырынче киирип турар. Малчын болгаш оон-даа оске мергежилдин кижилеринге хамаарышкан состер-биле таныжып, сактып, шын адап турар.

Кижилернин мага-бодунун кезектеринин аттарын, чувелернин кезектеринин, буткен чуулун, онун, шынарын, турар черин, ай-хун, амытаннар дугайында медээни билип турар (чувурнун хончuzu, ак-кок дээр, дуктуг тон, тас баш, хой ыяш, чес хонек, кежээ удуур, сылдыстыг дун...).

Тыва улустун чанчылчаан ажыл-ижинге хамаарышкан чуруктарны коруп, чечен чугааларны дыннап, аас чугаазынга ажыглап, сос курлавырын байыдып турар.

Чуруктарны коруп азы дыннаан кыска тоолунда чуве аттарын «Кандыг?», «Чуну кылып тур?», «Кайда?» дээн чергелиг демдек ады, кылыг созу тургузуглуг сос каттыжышкынын тургузуп турар (чугурук аът, аът оъттап турар...).

Бодун домактарны тургузуп турар (угбам чанып келди, ачам ажылдап турар, мал оъттап турар).

Чугаазынга чангыс аймак кежигуннерни кирип турар (Циркке теве, аът, коге-буга кордум).

Улус-биле ажык, хостуг чугаалажып турар (диалог чугаага, хой улус аразынга чугаага киржилгелиг). Эптиг-эвилен чугаа кылырынга, бодунун сагыш-сеткил байдалын илередиринге чанчыгып турар («Экии», «Четтирдим», «Байырлыг», «Менээ солун»...).

Улустун аас чогаалындан тыва тоолдарны сонuurгаар болгаш оон-даа оске хевирлерин дыннаарынга ынак.

Чогаалда болуушкуннарны эдerti билип оор, маадырлыр-биле кады холзеп, ооруп билир.

Дыннаан чогаалынга душтур сценажыткан оюннарга киржип турар.

Шулук, тывызык, улeгер чугааларны шээжи-биле чугаалап турар.

Номга ынак, оон чуруктарын сонuurгап коор, чуруктарга душтур харылзаалыг чгааны айтырыглар дузазы-биле тургузуп турар.

2.3.4 Уран чүүл, эстетиктиг сайзырал

«Сагышты ыры-биле ажыдар, чаяанны ажыл-биле ажыдар»

Сорулгазы: тыва улустуң уран чүүлүндө (хөгжүм, ыры, чурулга, театр...) төрөөн чер, кады чурттап чоруур өске аймак чоннар-биле найырал болгаш оон-даа өске темалар –биле холбаалыг ыры, тоол, үлегер домак, тывызыктарны өөредир, уругларда бар салым-чаяанны сайзырадыр, тыва чоннуң амыдырал- чуртталгазынга даянып, чараш мөзү-бүдүшке кижизидер.

Ырыларны назы-харга дүүштүр, тема аайы-биле ырлап күүседиринге белеткенир. «Өпей ыры», «Кадарчының ыры», «Аңчының ыры», «Аян-чорукчунуң ыры», «Мал-маган дугайында ырылар» дээш о.ө.

Чон ырыларны ажыл-чорудулга үезинде ырлажып чораан дээрзин били пап, «Дюк дою», «Тараа дою», Тарак дою» болгаш оон-даа өске байдалдар үезинде күүседип чорааны-биле таныжып аар, ырлап өөренир.

Тыва чоннуң хөгжүм херекселдери-биле таныжар. Оларны тайылбырлаарыга чаңчыгар.

Уруглар ырыларын билири. «Анайларым», «Хүнээрэк көжүп кел!», «Чочагай» дээш оо-даа өске.

Оюннар: «Чайлагга концерт», «Хөгжүм херекселдери чуруулу, холл-биле тудуп кылып өөренили»...

Бичии хемчээлдиг ырылар, көгүдүглер, дүрген чугааларны күүседир.

Башкызын өттүнүп ойнаар- кызын чемгереринге, хепкереринге, удударынга көгүдүглерни күүседир, сюжет-рольдуг оюннарга идепкейлиг киржир.

Бот боттарыга бөлүктөп концерт көргүзери.

Төрөөн чериниң бойдузун хумагалаар дугайында оюннар ойнаары, йөрээлдер чугаалаары.

Тыва улустуң ыры, кожамыктарын өөренири, эш-өөрүнүң мурнунга байырлалдар үезинде күүседип бээри.

Тыва улустуң мал-маганга хамаарышкан йөрээл, алганыг кирген тоолдарын дыңнаары, эдерти чугаалаары. Өрээлдерни доктаадып алыры.

Темалыг сценажыткан көргүзүглерге киржип, бодунуң билириниң шаа-бтле ыры, кожамыктарны күүседип, үлегер домактың утказын тайылбырлап, тывызыктарны ыдып ойнаары. Янзы-бүрү темалыг байырлалдарның көргүзүүн оюн хнвиринге эртирери.

Улустуң чаңчылчаан байырлалдарын сценжыдып ойнаары.

Тыва чогаалчыларн танып алыры, уругларга тураскааткан чогаалдары-биле таныжылга, ырларны күүседери.

Тыва ырлар, кожамыктар мөөрейинге киржири.

Тываның географтыг картазындан кожууннарны тып өөренири, кожуун бүрүзүндөн билдингир чогаалчыларны илередири.

Музейлерже экскурсия кылып, тыва улустуң уран чүүлүнге хамаарышкан делгелгени көрүп, көргөн, билгенин ада-иезинге, башкыларынга, эштеринге чугаалап бээри.

Оюннар (тыва улустуң национал байырлалдарынга дүүштүр): «Үүле бүтсүн, чорук чогузун!», «Сагышты ыры-биле ажыдар», «Хөөмейим кагбас-ла мен», «Дыңгылдайлап ойнап берээл».

2.3.5 Күш-дамыр сайзырадыры

«Турза узун- тутса мөге»

Сорулгазы: уругларның өөредилге үезинде_угаанын, күш-ажыл үезинде эрес, кашпагайын, маргылдаа үезинде ааскыр- сөскурун оюннарга бадыткаар байдалга кижизидер, тыва болгаш өске-даа аймак чоннуң маргылдаалыг оюннарын таныштырар, бодунуң күш-шыдалын быжыктырарын, аас чугаазының сайзыралын, арга-шинээн бедидерниге кижизидер.

Тыва улустуң байырлалдарының үезинде күш-шыдал, эрес-кашпагайының талазы-биле ойнаары.

Оюннарны ойнап күүседип тургаш, сөс курлавырын байыдып, аас чугаазынга ажыглап өөренири.

Оюннарга дүүштүр сөсткрни шын адаары, сөс катыжышкыннарын тургузуп домактарны, харылзаалыг чугааны сюжеттиг чуруктар дузазы-биле тургузары.

Салаалар, карактар-биле оюннар ойнаары (салааларның аттарын сактып аары). «Чылгычылар», Алдын орду», «Алагатай», «Чыдыг кодан».

Оюн «Чарыш». Хаак аъттар мунуп алгаш, чаржыры. Аът тудуп, аргамчы октаарын өттунери.

Кажык-биле оюннар (кажыктарның арнын тодарадыры). Оюннар: «Аът чарыштырары», «Бодалажыры»...

Оюн «Хүреш (мөгениң кедкр хевин танып, сактып алыры). Мөгелер өттунуп девири. Хүреш оюнунга хамаарыштыр сөс курлавырын байыдары: дегээлээр буттаар, бөөлдээр, чая тудар, чая кагар... Мөгениң сагыыр ужурларын, күүседири кылдыныгларын, хурештин бөдүүн аргаларын танып, сактып алыры.

Оюн «Шыдыраа» (шыдырааның бодаларының аттарын адап өөренири, сактып алыры). Көштерни көжуп өөренири, «Мерзе», «терге», «ноян», «теве» болгаш оон-даа өске билиишкиннерни өөренип билип алыры. Оюнну ойнап оргаш, удурланкчызы-биле сөс аянынга чижип ойнаары. «Буга шыдыраа».

Тыва улустун оюннарында кирген сөстерни шын адап өөренири.

Сюжеттиг чуруктарны көруп, домак чогаадыры.

Оюн «Ча адары». Ча адып ойнаарынга сөс курлавырын байыдары.

Тываның алдарлыг, билдингир спортсменнериниң чуруктарын көруп, сактып алыр. Оларның дугайында башкызындан, ада-иезинден дыңнаан билиин эштеринге дамчыдып чугаалаары.

Тыва улустун оюннарында кирген сөстерни шын адап, сюжеттиг чуруктарга дүүштүр домактар тургузары, харылзаалыг чугаа чогаадып өөренири.

Тыва болгаш өске-даа чоннарның оюннар дугайында тоолдарны, чогаалдарны дыңнааш, эдerti чугаалаар.

Тываның делегейге билдингир спортсменнериниң чуруктарын көрүп, сактып алыр. Оларның дугайында медээни башкыларындан, улуг улустуң айтырар, дыңнаанын эштеринге чугаалап бээр.

Тыва чоннуң байырлалдарына (дүк дою, тарак дою, буга байырлалы, шага, наадым...) тус-тус оюннарны сактып сюжеттиг чуруктарга таарыштыр чугаа кылып өөренири. Сюжет- рольдуг оюннарга идекпейлиг киржири, аас чугаазын чаа сөстөр курлавыры-биле байыдары.

2.4 Бичии болуктун уругларының даңзызы

№	Ф.И.О	Төрүтунген хүнү	
1	Бавунчук Ай-Белек	14.02.2018г	
2	Балган Айзана	24.12.2017г	
3	Дадар-кыс Монгун-Батыр		
4	Деге Роза	23.08.2018г	
5	Маады Алдын-Сай	16.06.2017г	
6	Ондар Алдын-Чайыр	05.07.2018г	
7	Ондар Алдын-Сай	04.12.2018г	
8	Оюн Амина	28.08.2018г	
9	Сат Жасмин	28.03.2017г	
10	Тюлюш Богдан	31.12.2018г	
11	Тюлюш Саманта	02.07.2018г	
12	Тюлюш Туяна	30.05.2018г	
13	Хертек Судал	25.04.2018г	
14	Кужугет Айраана	10.09.2018г	
15	Лаксаева Ария	14.03.2019г	
16	Кажыкай Дарыма	04.05.2018г	
17	Донгак Найдан	03.04.2019г	
18	Ондар Арсалан		

2.5 Тематиктиг планаашкын бичии бөлүк (2-3 харлыглар)

Тема: «Мээң ог-булем»

Ай	Сентябрь	Октябрь	Ноябрь
Кичээл темалары	<p>1. Таныжып аалы! Оюн «Адын кымыл?»</p> <p>2. Мээн эштерим. Уругларга чугаалап бээр А. Алдын-оол «Каткы-хоглог уруглар бис».</p> <p>3. Мээн башкым. Шулуку доктаадыр.</p> <p>4. Мээн садигим Оюн-аян-чорук.</p>	<p>1. Мээн ойнаарагым Ойнаарактарны шинчилээри.</p> <p>2. Оннер. Ойнаарактар дугайында чугаалар.</p> <p>3. Улуг-биче Ойнаарактар дугайында чугаалар.</p> <p>4. Чангыс –хой. Ойнаарактар дугайында чугаалаары.</p>	<p>1. Ойнаар-кыс Ойнаар-кыстын тургузуунун кол кезектери-биле таныштырар. Уругларга «Уранмаанын ойнаар кызы» деп чечен чогаалды номчуп бээр.</p> <p>2. Мээн авам, ачам. Уругларга шулуку аянын номчуп бээр.</p> <p>3. Мээн акым, угбам, дунмам. Беседа.</p> <p>4. Мээн ог-булем. Сюжеттиг чурук-биле ажыл.</p>
	Декабрь	Январь	Февраль
Кичээл темалары	<p>1. Идик-хеп Ойнаар-кыстын идик-хевиннин дугайында чугаалар.</p> <p>2. Эт-сеп. Эт-сеп дугайында чугаалаар.</p> <p>3. Аяк-сава. Аяк-сава дугайында чугаалаар.</p> <p>4. Аыш-чем. Уругларга орус улустун тоолу «Репканы» номчуп бээр.</p>	<p>1. Когудуглер. («Бооп-Бооп, бопуйлен», «Теп-теп, тебенек», «Каак-каак, кежээ кижин», «Бирээ, ийи, караан шим!», «Аажок кежээ, эреспей», «Чаптанчыгбай, ыглава!»).</p> <p>2. Тывызыктар.</p> <p>3. Опей ырылар.</p>	<p>1. Тоолдар. Орус улустун тоолдарын «Борбак далган», «Бажынчыгаш» уругларга номчуп бээр.</p> <p>2. Азырал амытаннар. Оюн «Чуу канчаар эдерил?».</p> <p>3. Черлик амытаннар. Уругларга номчуп бээр.</p> <p>А. Алдын-оол «Аргада адыг».</p> <p>4. Куштар. Шулуку доктаадыр Э. Кечил-оол «Уя белен».</p>
	Март	Апрель	Май

Кичээл темалары	<p>1. Мээн авам. Шулук доктаадыр.</p> <p>2. Ынак авам. Оюн тоглаа.</p> <p>3. транспорт. Дидактиктиг оюн.</p> <p>4. Е. Танованын «Бичии чолаачы» деп шулуун уругларга номчуп бээр.</p>	<p>1. Мээн кырган-авам, кырган-ачам. Беседа.</p> <p>2. Орус улустун тоолу «Борбак далган». Эдерти чугаалаар.</p> <p>3. Кырган-авам, кырган-ачам оо. Чурук-биле ажыл.</p> <p>4. Орус-улустун тоолу «Бажынчыгаш» Эдерти чугаалаар.</p>	<p>1. Уругларга башкынын шилип алган тоолун азы чечен - чугаазын чугаалап бээр.</p> <p>2. Мээн садигим. Катаптаашкын.</p> <p>3. мээн ог-булем. Катаптаашкын.</p> <p>4. Тыва улустун аас-чогаалы. Катаптаашкын.</p>
------------------------	---	--	--

2.5 Тематиктиг планаашкын бичии бөлүк (3-4 харлыглар)

Тема: «Торелдерим ажыл-ижи»

Ай	Сентябрь	Октябрь	Ноябрь
Кичээл темалары	<p>1. экии, чаштар сады! Беседа.</p> <p>2. Ойнаарактар. ойнаарактар дугайында чугаалар.</p> <p>3. Башкы – деп. хундуккелдиг сос. Сюжеттиг чурук-биле ажыл.</p> <p>4. Кус. Ногаа аймаа. Дидактиктиг оюн «огородта чулер унуп турарыл?»</p>	<p>1. Азырал амытаннар. Дидактиктиг оюн «Кажаада чулерил?» (дириг амытаннарны ылгаары).</p> <p>2. «Теве чге чараш эвес апарганыл?» деп тыва тоолду уругларга чугаалап бээр.</p> <p>3. Кырган-авам, кырган-ачам – малчыннар. Сюжеттиг чрук-биле ажыл.</p> <p>4. Угбам – саанчы, честем – кадарчы. Сюжеттиг чурук-биле ажыл.</p>	<p>1. Черлик амытаннар. Сюжеттиг чурук-биле ажыл 2Адыг биле адыгжыгаш».</p> <p>2. Шулук доктаадыр А.Барто «Адыгжыгаш».</p> <p>3. Куштар Чурук – биле ажыл.</p> <p>4. «Дагаа оглу» деп тоолду эдерти чугаалар.</p>
	Декабрь	Январь	Февраль
Кичээл темалары	<p>1. Кыш. Чурук – биле ажыл.</p> <p>2. Чунун толул? Ойнаарактар дугайында чугаалаар (азырал амытаннар-биле оларнын чаш толдери).</p> <p>3. Иези кайыл? Ойнаарактар дугайында чугаалаары (черлик амытаннар-биле оларнын чаш толдери).</p> <p>4. Чаа-чыл байырлалы. Дидактиктиг оюн «Шивижикти каастаалы».</p>	<p>1. Кижинин тургузуу. Кижинин тургузуунун кол кезектери-биле таныштырары.</p> <p>2. Транспорт. Ойнаарактар (транспорт) дугайында чугаалаар.</p> <p>3. Авам-эмчи, ачам-чолаачы. Сюжеттиг чрук-биле ажыл.</p> <p>4. Шулук доктаадыр Э.Кечил-оол «Чолаачы мен».</p>	<p>1. Тыва оюннар. Салаалар-биле оюннар.</p> <p>2. Тыва ог. Беседа.</p> <p>3. тыва хеп. Дидактиктиг оюн «Ойнааркыстын тыва хевин кедирээл».</p> <p>4. Кууйум – даараныкчы, даайы – чазаныкчы. Сюжеттиг чрук-биле ажыл.</p>
	Март	Апрель	Май

Кичээл темалары	1. Час. Чрук-биле ажыл. 2. Мээн авам. Шурук доктаадыр. 3. Уругларга «Ийи куске»деп тыва улустун тоолун чугаалап бээр. 4. Ыяштар. Дидактиктиг оюн.	1. Когудуглер, опей ырылар. 2. Улегер домактар. 3. Тывызыктар. 4. Тоолдар. Башкынын шилип алган тоолун уругларга номчуп бээр.	1. Чай. Чурук-биле ажыл. 2. Курт-кымыскаяк. Шурук доктаадыр О.Сувкпит «Шартылаа». 3. Чечектер. Э.Кечил-оолдун «Чечектерим» деп шулуун доктаадыр. 4. Торелдерим ажыл-ижи. Катаптаашкын.
------------------------	--	--	--

2.6 Сетка – расписание

Бичии болүктүн (2-3 харлыглар)

День недели	Виды	Время
1 половина дня Понедельник 2 половина дня	Тыва дыл	
1 половина дня Вторник 2 половина дня		
1 половина дня Среда 2 половина дня		
1 половина дня		

Четверг 2 половина дня		
Пятница 2 половина дня		

2.7 Ада – ие – биле ажыл – чорудулга.

№	Айлар	Ажыл-чорудулганың хевирлери	Харызаалгалыг башкы
1	Сентябрь	Анкета «Айтырыг-харыы»	Бөлуктуң башкызы
2	Октябрь	Тайлбыр-өөредиглиг булуң «Номчуурун сүмеледивис»	Бөлуктуң башкызы
3	Ноябрь	Театр «Ойнаар-кыс бисте аалдап келди»	Бөлуктуң башкызы
4	Декабрь	Хурал «Ие- сөзун ижип болбас, ада- сөзун ажырып болбас» (уруглар кижизидилгезинге хамаарышкан)	Бөлуктуң башкызы
5	Январь	Консультация «Каас- чараш Кадын кыс» (Кышкы тыва хеп)	Бөлуктуң башкызы
6	Февраль	Көргүзүглүг делгелге «Тыва чемнер»	Бөлуктуң башкызы
7	Март	Хана – солун «Авамга белек»	Бөлуктуң башкызы

8	Апрель	Ном делгелгези «Мээң ынак тоолум»	Бөлуктуң башкызы
9	Май	Арыг-агаарга оюннар «Турза узун – тутса мөге»	Бөлуктуң башкызы

III ПРОГРАММАНЫҢ ОРГАНИЗАСТЫГ КЕЗЭЭ

3.1 Программаның күүселдезин чорударынга сумелеп турар өөрөдилге – методиктиг хандырылга.

1. Алдын – оол А.Х., Назытпай Г.Т. Школа назыны четпээн уругларнын чугаа сайзырадырының программазы – Кызыл, 2008
2. Дамба Н.Ч., Саая Л.С., Ооржак Э.К., Школа назыны четпээн уругларнын тыва (төрээн) чугаа сайзырадырының программазы – Кызыл, 2010
3. Дамба Н.Ч. Улустун аас чогаалының чамдык хевирлери – биле ажылдаарынга методиктиг сумелер – Кызыл, 2011
4. Бартан Ф.М. Технология обучения русскому языку в старших тувинских группах дошкольных образовательных учреждениях. - Кызыл, 2010.
5. Бичелдей К.А. поговорим по-тувински (Тывалап чугаалажылынар)- Кызыл,2012;

6. Веракса Н.Е., Веракса А.Н. Познавательное развитие в дошкольном детстве: учебное пособие. - М., 2012.
7. Дамчай О.М. Уйнукоол Е.С. Культура традиционной тувинской семьи. – Кызыл, 2014
8. Даржай Ш. Аас-кжиин бодарадыыл.- Кызыл,2017.
9. Дугаржап А.Т. Тыва улустуң тывызыктары.-Кызыл, 2011.
10. Деменкова Н.И. Окружающий мир/Хүрээлел. Перевод на тувинский язык Л.С.Кара-оол – Кызыл,2008
11. Ермолова Л.И.Игры, занятия и упражнения математического содержания. – Иркутск, 2000
12. Куула Н.Ш., Монгуш Ш.Ш., Ховалыг В.Ч. Энмек челээш/Радуга- дуга. Кызыл, 2017
13. Монгуш Б.М., Допул У.П. Чечен чогаал. Школа назыны четпээн уруглар албан черлеринге номчулгага чижен программа. – Кызыл,2011
14. Монгуш К-Л.Б. Тыва чоннуң бурунгу ужурлары. –Кызыл,2013
15. Монгуш К.Ш. Бойдус үжүглели.-Кызыл,2014
16. Монгуш Б.М. Номчулга ному.-Кызыл,2015
17. Орус-оол С.М. Тыва улустуң тоолдары. – Кызыл,2012
18. Салчак К.Б., Салчак Л.П. Тыва улусчу педагогиканың хөгжүлдеси.- Кызыл, 2016
19. Самбуу И.У. Тувинские народные игры.-Кызыл, 1978

20. Саая Л.С., ООржак Н.О., Сат М.К. Ортумак бөлүккө төрөөн (тыва) чугаа сайзырадылгазы-биле ажыл. Кызыл,2011
21. Сарыг-оол С.А. Мой край –Тува- Москва,1986
22. Снегирев Г. Голубая Тува. – Москва,1986.
23. Үш чүүл эртемниг оол. Комикс./тург. Дембирел С.С. и др. –Кызыл, 2019.
24. Тувинская народная сказка. Ашак, кадай болгаш алдын кушкаш. Кызыл, 2009.
25. Сувакпит О.Ө., Кара-Күске Ч.К., Монгуш Б.М. Тыва уруглар ясли-садынга носчулга ному.- Кызыл, 2001.
26. Уруглар садынга өөредилге болгаш кижизидилге программазы / Авт.-сост. Чооду К-К.К, Ч.М.Доржу, З.Ш.Соян, Б.М.Монгуш, А.Х.Алдын-оол- Кызыл, 1986.
27. Чооду К-К.К, Ырлажылыңар, уруглар.-Кызыл, 2012.
28. Чооду К-К.К. Амыдырап өөрениилем.- Кызыл, 2007.
29. Чооду К-К.К. Если бы продавались сны.-Кызыл,2002.
30. Чооду К-К.К Соок донар бе? – Кызыл, 1977.
31. Шююн А.С. Салгынчыгаш. Ясли- садик уругларынга номчулга сеткүүлү.
32. Школа назыны четпөөн уруглар албан черлеринге тыва чугаа сайзырадылгазының программазы.- Кызыл,2010

3.2 Программаның күүседиринге эргежок чугула материал-техниктиг хандырылга

1. Телевизор, компьютер, ноутбук
2. Чуруктар (чангыс чуве чураан чурук, кандыг бир болушкунну чураан чурук, бойдус дугайында чурук, чангыс чткалыг элээн каш дараалашкак чуруктар)
3. Ойнаарактар
4. Макеттер
5. Эт-херекселдер
6. Дидактиктиг оюннар.

